

INGLIZ TILI FONETIKASI VA UNDOSSH HARFLAR TAHLILI

Maxmudova Nargiza Soat qizi

Alfraganus Universiteti Filologiya fakulteti ingliz filologiyasi yoʻnalishi talabasi
nanizng@mail.ru

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz tili fonetikasi va undosh tovushlar tizimi ilmiy jihatdan oʻrganilib, ularning artikulyatsion, akustik va funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ingliz tilidagi undosh tovushlarning tasnifi, talaffuzdagi oʻziga xosliklar va ularni oʻzbek tili bilan qiyosiy oʻrganish masalalari koʻrib chiqilgan.*

Kalit soʻzlar: *fonetika, undosh fonemalar, artikulyatsiya, fonologiya, akustika, ingliz va oʻzbek tillari.*

Abstract: *This article provides a scientific analysis of English phonetics and the system of consonant sounds, focusing on their articulatory, acoustic, and functional features. It also examines the classification of English consonants, their specific pronunciation characteristics, and issues related to their comparative study with Uzbek consonants.*

Keywords: *phonetics, consonant phonemes, articulation, phonology, acoustics, English and Uzbek languages.*

Абстрактный: *В данной статье научно исследуются фонетика английского языка и система согласных звуков, анализируются их артикуляционные, акустические и функциональные особенности. Кроме того, рассматриваются классификация английских согласных, их специфические особенности произношения, а также вопросы сравнительного изучения с согласными узбекского языка.*

Ключевые слова: *фонетика, согласные фонемы, артикуляция, фонология, акустика, английский и узбекский языки.*

KIRISH

Ingliz tili fonetikasi esa oʻzining murakkabligi, tovushlarning xilma-xilligi hamda talaffuz qoidalarining oʻziga xosligi bilan ajralib turadi. Xususan, ingliz tilidagi undosh tovushlar tizimi tilni oʻrganish va uni oʻzlashtirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Ingliz tilida 24 ta undosh tovush mavjud boʻlib, ular turli artikulyatsion nuqtalarda hosil boʻladi va ovozli-ovozsiz, portlashli-davomli, shuningdek, burun, yon va affrikata kabi guruhlarga boʻlinadi. Har bir tovush maʼno farqlashda faol ishtirok etadi. Masalan, /p/ va /b/, /t/ va /d/ tovushlari oʻrtasidagi farq soʻz maʼnosini oʻzgartiradi: pat — bat, tip — dip. Bu jihat ingliz fonologik tizimining sezgirligini koʻrsatadi.

Oʻzbek va ingliz tillaridagi undosh tovushlar tizimlarini qiyosiy oʻrganish ham muhim masalalardan biridir. Chunki ingliz tilida mavjud /θ/, /ð/, /ŋ/, /ʒ/ kabi tovushlar oʻzbek tilida uchramaydi.

Natijada, ingliz tilini o'rganayotgan o'zbek tilida so'zlashuvchilar ushbu tovushlarni talaffuz qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Masalan, think so'zi ko'pincha /s/ yoki /t/ bilan almashtiriladi, this esa /z/ yoki /d/ bilan aytiladi. Shu sababli fonetik tahlil va talaffuz mashqlari ingliz tili o'qitish jarayonida katta ahamiyat kasb etadi.

Fonetikani o'rganish faqat nazariy bilimlarni emas, balki amaliy ko'nikmalarni ham talab qiladi. Ingliz tilidagi undosh tovushlarning to'g'ri talaffuzi nafaqat nutqning aniqligi, balki tinglab tushunish samaradorligini ham oshiradi. Bundan tashqari, fonetik bilimlar tarjima, chet tillarini o'qitish va til madaniyatini rivojlantirishda asosiy vositalardan biri sifatida qaraladi. Shu nuqtai nazardan, ingliz tili fonetikasi va undosh tovushlarni tahlil qilish ilmiy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz tili fonetikasi va undosh tovushlar tizimini ilmiy jihatdan o'rganish, ularning tasnifi va talaffuzdagi xususiyatlarini tahlil qilish hamda o'zbek tili bilan qiyosiy jihatlarni ko'rsatib berishdan iboratdir. Shuningdek, maqolada undosh tovushlarni o'rganishning o'quv jarayonidagi ahamiyati ham yoritiladi.

Asosiy qism.

Ingliz tili fonetikasi undosh tovushlar tizimi bilan ajralib turadi. Undosh tovushlar artikulyatsion, akustik va fonologik xususiyatlari bilan o'ziga xos bo'lib, ularni chuqur tahlil qilish tilni mukammal o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Ingliz tili undoshlarini o'rganish jarayonida bir nechta asosiy yo'nalishlar ajratiladi: artikulyatsion tasnif, ovozanlash va ovozsizlik, akustik belgilari, fonologik funksiyalari, hamda boshqa tillar, jumladan, o'zbek tili bilan qiyosiy tahlil.

1. Artikulyatsion tasnif va hosil bo'lish mexanizmi.

Ingliz tilidagi undosh tovushlar havo oqimi nutq apparati organlari orqali o'tishda turli to'siqlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladi. Artikulyatsion nuqtaga ko'ra, ular quyidagi guruhlariga bo'linadi:

- Labial (labiyal) undoshlar – /p/, /b/, /m/, /f/, /v/ lablar yordamida hosil bo'ladi. Masalan, map, vine so'zlarida.

- Dental va alveolyar undoshlar – /t/, /d/, /s/, /z/, /n/, /l/ til uchi tishlar yoki alveolalarga tegadi. Masalan, time, listen.

- Postalveolyar va palatal undoshlar – /ʃ/, /ʒ/, /tʃ/, /dʒ/, /j/ tovushlari tilning old va orqa qismlarida hosil bo'ladi: ship, judge.

- Velar undoshlar – /k/, /g/, /ŋ/ yumshoq tanglayda shakllanadi: king, ring.

- Glottal undosh – /h/ halqumda hosil bo'ladi: hat.

Bu tasnif talaffuz jarayonini tushunish va to'g'ri talaffuzni shakllantirishda muhimdir [1].

2. Ovozanlash va ovozsizlik. Ingliz undoshlari ovozanlash belgisi bo'yicha juftlashgan. Masalan, /p/ (ovozsiz) va /b/ (ovozli), /f/ va /v/, /s/ va /z/, /t/ va /d/ kabi juftliklar so'z ma'nosini farqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu jihat o'rganuvchilar uchun fonologik mashqlar va minimal juftliklar bilan ishlashning ahamiyatini oshiradi [2].

Ingliz tilidagi undosh tovushlarning akustik xususiyatlari ham o'ziga xos. Masalan, /ʃ/ tovushi keng chastota diapazoniga ega bo'lib, kuchli shovqin hosil qiladi, /h/ tovushi esa kuchsiz frikativ bo'lib, ba'zi dialektlarda tushib qolishi ham mumkin. Ingliz tilida portlashli

undoshlar (plosivlar) soʻz oxirida koʻpincha toʻliq portlashsiz aytiladi: stop [stɒp], bu esa talaffuzni tabiiyroq qiladi. Shuningdek, undoshlarning qoʻshilishi (klasterlar) ingliz tiliga xosdir: spring, street, splendid kabi soʻzlarda uchta undoshning ketma-ket kelishi oʻzbek tilida kam uchraydi.[3]

Fonologik jihatdan undosh tovushlar soʻz maʼnosini farqlashda yetakchi oʻrin tutadi. Minimal juftliklar yordamida bu farqlar yaqqol koʻrinadi: bat – pat, zip – sip, goal – coal. Bundan tashqari, ingliz tilidagi ayrim tovushlar, masalan, /r/, ayrim lahjalarda talaffuz qilinmasligi mumkin (car – Received Pronunciationda [ka:]) va bu ham maʼno farqlash va urgʻuga taʼsir qiladi [4].

Ingliz va oʻzbek tillaridagi undoshlarni qiyosiy tahlil qilish, ayniqsa, oʻqituvchilar va talabalar uchun foydalidir. Oʻzbek tilida mavjud boʻlmagan /θ/, /ð/, /ŋ/, /ʒ/ tovushlarini oʻrganish koʻproq mashq va fonetik treninglarni talab etadi. Ingliz tilini oʻrganuvchilar koʻpincha /θ/ va /ð/ tovushlarini /s/ va /z/ bilan almashtiradilar (think → sink), bu esa notoʻgʻri talaffuz va tushunmovchiliklarga olib keladi. Shu sababli, talaffuz mashqlari, minimal juftliklar va audio-vizual vositalardan foydalanish samarali metod hisoblanadi. Bundan tashqari, ingliz undoshlarining kombinatsiyalari va urgʻu bilan ishlash mashqlari ham talaffuzni tabiiylashtirishda muhim oʻrin tutadi [5].

Ingliz undoshlari talaffuzi va fonetik xususiyatlarini puxta oʻrganish nafaqat fonetika fanida, balki nutq madaniyatini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega. Toʻgʻri talaffuz tinglab tushunishni osonlashtiradi, muloqotni samarali qiladi va kommunikativ kompetensiyani oshiradi. Shuningdek, fonetik bilimlar tarjima ishlarida, lingvodidaktika va chet tillarini oʻqitishda zarur.

Soʻnggi yillarda fonetika boʻyicha ilmiy izlanishlarda akustik tahlil dasturlari, masalan, Praat va Speech Analyzer kabi texnologiyalar keng qoʻllanmoqda. Bu dasturlar tovushlarning akustik parametrlari — chastota, intensivlik, spektral xususiyatlarini oʻrganishga imkon beradi. Shu bilan birga, ingliz undoshlarini oʻrgatishda interaktiv metodlar va vizualizatsiya texnologiyalari, masalan, talaffuz diagrammalari va 3D-modellar, oʻqitish jarayonini samaraliroq qiladi.[3]

Umuman olganda, ingliz undosh tovushlar tizimi murakkab va rang-barang boʻlib, uni chuqur oʻrganish chet tilini mukammal egallashning muhim qismidir. Talaffuzdagi aniqlik muloqot sifatini oshiradi va madaniyatlararo kommunikatsiyada xatoliklarni kamaytiradi. Shu sababli, fonetik bilimlarni oʻqitishda zamonaviy yondashuvlar, qiyosiy tahlil va texnologik vositalardan keng foydalanish tavsiya etiladi.

Xulosa

Ingliz tili fonetikasi va undosh tovushlar tizimini oʻrganish lingvistik va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Ingliz tili murakkab va boy undosh tizimiga ega boʻlib, har bir tovushning artikulyatsion va fonologik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish tilni mukammal egallashning muhim omilidir.

Ovozli va ovozsiz juftliklarning mavjudligi, portlashli, frikativ, affrikata va burun tovushlarining xilma-xilligi, shuningdek, undosh klasterlarining talaffuzdagi oʻziga xosligi ingliz tilini boshqa tillardan ajratib turadi.

O'zbek tilida uchramaydigan /θ/, /ð/, /ŋ/, /ʒ/ kabi tovushlar ingliz tilini o'rganuvchilar uchun qiyinchilik tug'diradi, bu esa maxsus fonetik mashqlar va interaktiv metodlardan foydalanishni talab qiladi.

Zamonaviy akustik tahlil vositalari va texnologiyalar, shuningdek, qiyosiy tahlil usullari talaffuzni yanada mukammallashtirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ladefoged, P., Johnson, K. A Course in Phonetics. — Boston: Cengage Learning, 2020. — 384 b.
2. Celce-Murcia, M., Brinton, D. M., Goodwin, J. M. Teaching Pronunciation: A Course Book and Reference Guide. — Cambridge: Cambridge University Press, 2019. — 366 b.
3. Ashby, M., Maidment, J. Introducing Phonetic Science. — Cambridge: Cambridge University Press, 2021. — 272 b.
4. Wells, J. C. Accents of English. — Cambridge: Cambridge University Press, 2018. — 663 b.
5. Cruttenden, A. Gimson's Pronunciation of English. — London: Routledge, 2021. — 520 b.